

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 28^{ΗΣ} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2004

Ο ΟΜΗΡΟΣ, Η ΤΡΟΙΑ ΚΑΙ Ο ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ κ. ΣΠΥΡΟΥ ΙΑΚΩΒΙΔΗ

Τὸ ἄρθρο 83 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας προβλέπει ὅτι κατὰ τὴν πανηγυρική συνεδρία τοῦ Δεκεμβρίου ὁ πρόεδρος ἐκφωνεῖ λόγο μὲ τὸν ὁποῖο διαγράφει τὰ πεπραγμένα τοῦ λήγοντος ἔτους ἢ πραγματεύεται θέμα τῆς εἰδικότητος αὐτοῦ. Δεδομένου ὅτι ἡ ἀκολουθοῦσα ἔκθεση τοῦ Γεν. Γραμματέως ἀναφέρεται καὶ αὐτὴ στὰ ὅσα ἔγιναν, προτίμησα νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ ἓνα θέμα πού ἔχει γίνῃ ἀντικείμενο πολλῶν συζητήσεων, ἐρευνῶν, θεωριῶν, θεατρικῶν ἔργων καὶ φεῦ, κινηματογραφικῶν ταινιῶν, μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ὅμηρος, ἡ Τροία καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος». Ὅπως λέει καὶ τὸ μεσαιωνικὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως “ἔχω νὰ σὲ ἀφηγηθῶ ἀφήγησιν μεγάλην, κι ἂν θέλῃς νὰ μὲ ἀκροαστῆς, ὀλπίζω νὰ σ’ ἀρέσῃ”.

Ἡ Ἰλιάδα, ἓνα ἀπὸ τὰ ποιητικὰ ἀριστουργήματα τῶν αἰῶνων καὶ ἡ κύρια πηγή γιὰ τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς γιὰ τὴν Τρωϊκὴ ἐκστρατεία συντέθηκε τὸν 8^ο αἰ. π.Χ. ἀπὸ ἓνα μεγαλοφυῆ ποιητῆ, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὀνομαζόταν Ὅμηρος. Ἀργότερα καταγράφηκε καὶ κωδικοποιήθηκε στὴν Ἀθήνα ἐπὶ Πεισιστράτου στὰ τέλη τοῦ 6^{ου} αἰ. π.Χ. Δὲν εἶναι ὅμως μία ἐξ ὀλοκλήρου πρωτότυπη ποιητικὴ δημιουργία. Ἡ μελέτη τῶν στοιχείων τῆς καὶ ἡ ἀνάλυση τῆς δομῆς τῆς δείχνει καθαρά ὅτι ἡ σύνθεσή τῆς εἶναι τὸ κορύφωμα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ τελικὴ φάση, ἡ κατάληξη μιᾶς μακριᾶς ἐπιλεκτικῆς καὶ συνθετικῆς διεργασίας πού κράτησε αἰῶνες. Ἡ διαδικασία αὐτὴ μοιάζει νὰ ξεκίνησε ἀπὸ μερικὲς πραγματικὲς ἀναμνήσεις πού ἐπέζησαν, παραμορφωμένες ἀπὸ τὴ λαϊκὴ φαντασία, ὡς ἱστορικοὶ πυρῆνες καὶ μετουσιώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀπρόσωπη προφορικὴ ποιητικὴ παράδοση σὲ ἔπη. Ὁ ἐπικός αὐτὸς κύκλος προμήθευσε στὸν ποιητῆ τῆς Ἰλιάδος τὸ ὕλικό του. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό: Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρό-

νου και τις άπειρες επαναλήψεις από άμέτρητους ραψωδούς διαμορφώθηκε ένα μεγάλο ρεπερτόριο έμμέτρων λεκτικῶν τρόπων που δουλεύτηκαν και κρυσταλλώθηκαν σε έτοιμες τυποποιημένες εκφράσεις, τους **λογοτύπους**, οι όποιοι αποτελούν ολόκληρους στίχους (ἤμος δ' ἠριγένεια φάνη ροδοδάκτυλος ἠώς), σχεδόν ολόκληρους στίχους από τους όποιους δὲ λείπει παρά ένα ὄνομα (τόν δε ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη ...), ἡμιστίχια (πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς, κάρη κομόωντες Ἄχαιοί, δούπησέν δε πεσῶν) ἢ, τὸ λιγότερο και συχνότερο, συνδυασμούς δύο λέξεων, συνήθως, ἀλλά ὄχι πάντοτε, κυρίου ὀνόματος και ἐπιθέτου (δῖος Ἀχιλλεύς, κορυθαίολος Ἔκτωρ, δολιχόσκιον ἔγχος, ἀλλά και βῆ δ' ἰέναι).

Οἱ τυποποιημένες αὐτὲς εκφράσεις που βοηθοῦσαν νὰ συμπληρωθεῖ ὁ στίχος σύμφωνα με τὸ νόημα, ἀλλά και με τις ἀπαιτήσεις τοῦ ἰαμβικοῦ ἑξαμέτρου ἢ και νὰ συνθεθεῖ ολόκληρος στίχος (τόν δε ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη δῖος Ἀχιλλεύς) αποτελοῦσαν ένα ὄργανο τελειοποιημένο σε βαθμὸ που δὲν νοεῖται χωρὶς μακρόχρονη ἀδιάκοπη καλλιέργεια και που ἐπέτρεπε στους ραψωδούς νὰ στιχουργοῦν με ταχύτητα και εὐκολία βασιζόμενοι ὄχι μόνο στην ἔμπνευση ἀλλά και στη μνήμη τους.

Ἡ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὸ ἔτοιμο αὐτὸ ὑλικὸ χρησιμοποιώντας πάνω ἀπὸ 25.000 φορές τέτοιους λογοτύπους στους 28.000 στίχους τοῦ δημιουργήματός του. Οἱ λογοτύποι ὅμως αὐτοὶ μαρτυροῦν ὅτι εἶχε στη διάθεσή του μία μακρόχρονη ἐπική παράδοση που πρέπει νὰ ξεκινοῦσε ἀπὸ ένα ποιητικὸ ὑλικὸ τόσο παλαιό, ὅσο οἱ ἀρχικὲς φάσεις τῆς ἐπικῆς συνθέσεως. Ὡστε ἢ στιχουργικὴ τους δομὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δείχνει ἤδη ὅτι τὰ ἔπη εἶχαν ζωὴ αἰῶνων ὄχι μόνο ὡς μῦθοι και ἱστορικὲς παραδόσεις, ἀλλά και ὡς ποιητικὲς συνθέσεις.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τους λογοτύπους ἢ Ἰλιάδα, ὅπως ἄλλωστε και ἢ Ὀδύσεια, περιέχει ἐπιπλέον και ἀρχαίκοις γλωσσικοῦς τύπους (παλάμηφιν <-μαις> θεόφιν <-οις> δοτική σε -φι), εκφράσεις, τοπωνύμια, ὑλικά ἀντικείμενα και τρόπους συμπεριφορᾶς που ἀνῆκαν στὸ μυκηναϊκὸ παρελθόν, ἀλλά που εἶχαν περιπέσει σε ἀχρηστία και ἀκατάληπτα σε αὐτὸν που τῆς ἔδωσε τὴν τελικὴ της μορφὴ. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ περιγράφονται εκτενῶς και με ἀρκετὲς λεπτομέρειες, ὅπως π.χ. τὸ κράνος τοῦ Μηριόνη. Τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ κράνου, ἀπὸ ὕφασμα ἢ δέρμα θωρακισμένο με δόντια κάπρου, τυπικὰ και ἀποκλειστικὰ μυκηναϊκὸ, ἔπαψε νὰ χρησιμοποιεῖται στὰ τέλη τοῦ 13^{ου} αἰ. π.Χ. και ἦταν ἀπὸ κεῖ και πέρα τελείως ἄγνωστο. Ἄλλο τέτοιο παράδειγμα εἶναι ἢ χρησιμοποίησις τῶν πολεμικῶν ἀρμάτων σε σχηματισμὸ ἀπὸ τὸ Νέστορα, ὡς αἰχμὴ κρούσεως στην ἐπίθεση, ἐνῶ

όλοι οι άλλοι αρχηγοί τὰ χρησιμοποιοῦσαν μεμονωμένα καὶ μόνο γιὰ τὴ μεταφορὰ τους στὸ πεδίο τῆς μάχης. Εἶναι φανερό ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς θεωροῦσε τὴ λησμονημένη αὐτὴ τακτικὴ τοῦ Νέστορα παράξενη καὶ γι' αὐτὸ βάζει τὸ γέρο πολέμαρχο νὰ ἐξηγήσει ὅτι ἔτσι κέρδιζαν τὶς μάχες καὶ κυρίευαν τὶς πόλεις οἱ παλιοί.

Κυρίως ὅμως τὰ παλαιὰ αὐτὰ στοιχεῖα παρέχονται ἔμμεσα καὶ μάλιστα ἐνσωματωμένα σὲ μερικὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ παλιούς λογοτύπους: Τὰ δόρατα τοῦ Ἀχιλλέα καὶ τῶν Ἀβάντων τῆς Εὐβοίας, χωρὶς ἀμφιβολία μακριὰ ὄπλα κρούσεως, οἱ ἀσπίδες τοῦ Αἴαντα καὶ τοῦ Περιφήτη, ποδηγεεῖς καὶ μεγάλες “ἠϋτε πύργοι”, οἱ κνημίδες πού φοροῦν ὅλοι οἱ Ἀχαιοί, ἀλλὰ κανεὶς ἄλλος, ὅλα αὐτὰ εἶναι τυπικὰ μυκηναϊκὰ ὄπλα, κατὰλληλα γιὰ μάχη ἐκ τοῦ συστάδην καὶ γιὰ διαφορετικὴ τακτικὴ ἀπὸ αὐτὴν πού περιγράφει ὁ ποιητὴς τοῦ 8^{ου} αἰ. π.Χ. πού εἶχε ὑπ' ὄψη του τὰ κοντὰ ἐκσφενδονιζόμενα δόρατα, τὰ “παλτά”, τὶς μικρὲς στρογγυλὲς ἀσπίδες καὶ τὶς γυμνὲς κνήμες τῆς ἐποχῆς του. Ἐπιπλέον πολλὲς θέσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία πού ἀναφέρονται στὸ ἔπος συνδυασμένες μὲ ἐπιθετὰ πού ἀντιστοιχοῦσαν φανερὰ σὲ ὑπαρκτὰ τοπία (εὐκτιτον Αἰπὺ στὴν Πύλο, ἠνεμόεσσα Ἐνίσπη στὴν Ἀρκαδία) εἶχαν ἐγκαταλειφθεῖ στὸ τέλος τῆς 2^{ης} χιλιετίας καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ ταυτιστοῦν ἀπὸ τοὺς γεωγράφους τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ἐπίσης, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν προσαγορεύονται ὅλοι μὲ τὸν τίτλο “ἄναξ” πού ἀποδίδεται ἀπὸ τὶς πινακίδες τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β στὸν ἀρχηγὸ τοῦ κράτους. Ὅταν ὅμως διαμορφώθηκε ἡ Ἰλιάς, τὰ μυκηναϊκὰ κράτη εἶχαν πρὸ πολλοῦ διαλυθεῖ καὶ ὁ τίτλος εἶχε χαθεῖ μαζί μὲ τὸ λειτούργημα. Ἡ μαρτυρία τῶν λογοτύπων γιὰ τὴν παλαιότητα τῶν ἐπῶν δείχνει ὅτι τὰ ἀπαρχαιωμένα αὐτὰ στοιχεῖα δὲν ἐπινοήθηκαν οὔτε ἀναζωογονήθηκαν ἀπὸ τὸν ποιητὴ, ἀλλὰ ὅτι εἶχαν διατηρηθεῖ ὡς τοὺς χρόνους του μὲ τὴ μηχανικὴ ἐπανάληψη, ἔχοντας στὸ μεταξύ καταντήσῃ ὄχι μόνο ξεπερασμένα, ἀλλὰ καὶ ἀκατανόητα.

Μὲ ἄλλα λόγια τὸ ἔπος περιλαμβάνει στοιχεῖα πού εἶναι πολὺ πρωιμότερα ἀπὸ τὸν 8^ο αἰ. π.Χ. Εἶναι ἡ τελευταία, ξανά καὶ ξανά διασκευασμένη καὶ ποιητικὰ ἐπεξεργασμένη μορφή κάποιας πρωτόγονης ἐπικῆς ἀφηγήσεως ἐμπνευσμένης ἀπὸ διηγήσεις πού ξεκινοῦν ἀπὸ ἓνα ὑπαρκτὸ παρελθὸν καὶ πού ἀναπολοῦν συμβάντα γνωστὰ ἴσως καὶ οἰκειὰ στοὺς πρώτους ἀκροατές. Ἡ Ἰλιάδα δηλαδή βασίζεται σὲ ἀπώτερα, ἀλλὰ πραγματικὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Καὶ ὑπάρχει ἄλλη μία πολὺ ἰσχυρὴ ἔνδειξη ὅτι τοῦτο εἶναι σωστό. Ἡ τελικὴ, κωδικοποιημένη σύνθεσῃ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐπιλεκτικὴ. Ὁ ἐπικός κύ-

κλος από τόν ὅποιον πηγάζει ἡ Ἰλιάδα περιεῖχε πολύ περισσότερες διηγήσεις, πού ἔχουν πιά ἐντελῶς χαθεῖ ἢ πού ἐπέζησαν ἐπειδὴ ἐνσωματώθηκαν σέ ἄλλα ἔπη ὅπως τὰ Κύπρια, τήν “Μικράν Ἰλιάδα” καί τήν Ἰλίου Πέρσιν, ἀπό τὰ ὁποῖα μᾶς ἔχουν διατηρηθεῖ τυχαῖοι καί ἀποσπασματικοί ἀπόηχοι μέσω μεταγενεστέρων συγγραφέων, σχολιαστῶν καί γραμματικῶν, κυρίως ὅμως ἀπό τὸ Ἀττικὸ δρᾶμα. Ὅχι μόνο δὲν ἐπινόησε τίποτε ὁ Ὅμηρος, ἀλλὰ περιορίσε τὴ σύνθεσή του σέ ἓνα τμήμα μόνο τοῦ ὕλικου πού εἶχαν ἐτοιμάσει οἱ προκάτοχοί του.

Ἡ ἱστορία εἶναι γνωστή: Ἡ Ἀφροδίτη, ἔχοντας ὑποσχεθεῖ στὸν Πάρι, γιὸ τοῦ Πριάμου, τοῦ βασιλέα τῆς Τροίας, τὴν ὠραιότερη γυναίκα τοῦ κόσμου, τὸν ἐνεθάρρυνε νὰ ἀπαγάγει τὴν ὠραία Ἑλένη, γυναίκα τοῦ Μενελάου, βασιλέα τῆς Σπάρτης. Ὁ Μενέλαος, ἐπικαλούμενος τὸν ὄρκο πού εἶχαν δώσει ὅλοι οἱ πρῶην μνηστῆρες τῆς Ἑλένης νὰ συνδράμουν τὸ σύζυγό της ἐναντίον ὁποιουδήποτε ἐπιχειροῦσε νὰ τὴν ἀρπάξει, ἐζήτησε ἀμέσως τὴ βοήθειά τους. Ἔτσι, μὲ ἡγήτη τὸν Ἀγαμέμνονα, ἀδελφὸ τοῦ Μενελάου καί βασιλέα τῶν Μυκηθῶν, συγκεντρώθηκε ἓνα ἐκστρατευτικὸ σῶμα ἀπὸ τοὺς 44 αὐτοὺς μνηστῆρες μαζί μὲ τοὺς πολεμιστὲς τους πού ἐρχόντουσαν ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα (ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ὡς τὴν Κρήτη καί ἀπὸ τὰ Ἰόνια νησιά ὡς τὴ Ρόδο). Τὸ σῶμα αὐτὸ ξεκίνησε γιὰ τὴ μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῆς Τροίας μὲ 1186 πλοῖα καί 100.000 ἄντρες προερχομένους ἀπὸ 22 μεγάλα καί μικρὰ βασίλεια καί ἡγεμονίες.

Στὸ δεύτερο βιβλίον τῆς Ἰλιάδος ἐκτίθεται ἡ διάταξη μάχης τῶν Ἀχαιῶν. Ἐχει τὴ μορφή χωριστοῦ μικροῦ ἔπους πού ἀρχίζει καί τελειώνει μὲ ἐπίκληση στὶς Μοῦσες καί πού εἶναι σαφῶς ἐμβόλιμο στὴ ραψωδία. Μπορεῖ νὰ ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέρος τῆς διηγήσεως ἢ μπορεῖ νὰ τὸ πρόσθεσε ὁ ποιητὴς ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅπωςδήποτε ὅμως εἶναι μέρος τῆς ἐπικῆς παραδόσεως. Ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα μάλιστα πιστεύει ὅτι τὸ πρωτότυπό του ξεκινáει ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ χρόνια. Ἀπαριθμεῖ τίς πόλεις καί τίς περιοχὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες ἔρχεται τὸ κάθε ἀπόσπασμα καί δίνει τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχηγῶν, καθὼς καί τὸν ἀριθμὸ τῶν πλοίων τοῦ καθενός. Ὁ μέσος ὄρος εἶναι 30 ἕως 50 πλοῖα, κυμαίνονται ὅμως ἀπὸ τὰ 100 τοῦ Ἀγαμέμνονος ὡς στὰ 3 τοῦ Νιρέως ἀπὸ τὴ Σύμη.

Ὁ κατάλογος αὐτός, γνωστὸς ὡς *Νηῶν Κατάλογος*, ἀπηχεῖ πραγματικὰ τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν 13^ο αἰ. π.Χ., ὅπως τὴν ξέρουμε ἀπὸ τίς ἀνασκαφές. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ πάρουμε πολὺ στὰ σοβαρὰ τὴ σπουδαιότητα τῶν διαφορῶν κρατιδίων, ὅπως δίνεται ἀπὸ τὸ μῆκος τῶν σχετικῶν περιγραφῶν καί τὸν ἀριθμὸ τῶν πλοίων τους. Τὸ πρῶτο ὀφείλεται συχνὰ σὲ μεταγενέστερες παρεμβολές καί προσθήκες. Ὅσο γιὰ τὸ δεύτερο, οἱ ἀριθμοὶ εἶναι

κατά κανόνα στρογγυλεμένοι σὲ πολλαπλάσια τοῦ δέκα γιατί ἡ κατάληξή τους (-ακοντα, -ηκοντα) προσαρμόζεται εὐκολότερα στὸ δακτυλικὸ ἐξάμετρο.

Μετὰ τὸν *Νηῶν Κατάλογο* ἔρχεται ἡ ἀπαρίθμηση τῶν δυνάμεων τοῦ ἔχθροῦ, τῶν συμμάχων δηλαδή τοῦ Πριάμου: Πρῶτοι, μετὰ τοὺς Τρῶες, ἔρχονται οἱ Δάρδανοι, οἱ κάτοικοι δηλαδή τῆς Τρωάδος καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀκολουθοῦν οἱ φυλὲς ἀπὸ τὰ βόρεια παράλια τοῦ Αἰγαίου, Θράκες, Κίκονες καὶ Παίονες. Ἐπειτα οἱ Φρύγες, Παφλαγόνες καὶ Ἀλιζῶνες ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου. Τέλος ἀναφέρονται οἱ Μυσοί, Μαίονες, Κάρες καὶ Λύκιοι ἀπὸ τῆ Δυτικῆ Μ. Ἀσία. Ἐρχονταν δηλαδή ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς καὶ βόρειες ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου, μέχρι τὸν Ἐάνθο ποταμὸ πρὸς Ν. καὶ τὸν Ἀξιὸ πρὸς Δ.

Ἔτσι λοιπὸν τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα πολιορκήσε τὴν πόλη τῆς Τροίας ἐπὶ 10 χρόνια, ὥσπου τὸ πρωτοπαλλήκαρο τῶν Τρῶων, ὁ Ἔκτωρ, σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλεῖα. Οὔτε τότε ὅμως κατόρθωσαν οἱ Ἀχαιοὶ νὰ κυριεύσουν τὴν Τροία. Ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὸ τέχνασμα τοῦ Δουρείου Ἴππου ποὺ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ εἰσδύσουν στὴν πόλη, νὰ τὴν λεηλατήσουν, νὰ τὴν κάψουν καὶ νὰ ζωγρήσουν ὅσους ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς εἶχαν ἐπιζήσει. Οὔτε ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκστρατείας ὅμως οὔτε καὶ τὸ τέλος τῆς περιγράφονται στὴν Ἰλιάδα, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἡ διεξοδικὴ ἀφήγηση ὅσων συνέβησαν κατὰ τὴ διάρκεια 51 ἡμερῶν τοῦ τελευταίου χρόνου μὲ κατάληξη τὸ θάνατο καὶ τὴν ταφὴ τοῦ Ἔκτορος.

Ἡ παράδοση ὅμως καὶ τὸ ἔπος θυμόντουσαν περισσότερο: Οἱ Ἀχαιοί, πλέοντες πρὸς τὴν Τροία, ἀποβιβάστηκαν κατὰ λάθος στὴν ἀκτὴ τῆς Μυσίας, ὅπου ὁ ἡγεμόνας τῆς περιοχῆς, ὁ Τήλεφος, γιὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ διάδοχος τοῦ Τεύθραντος, τοὺς ἀπώθησε, ἀλλὰ τραυματίστηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλεῖα. Κατὰ τὴν ἐπικρατέστερη ἐκδοχὴ οἱ Ἀχαιοὶ ἀνακάλυψαν τὸ λάθος τους καὶ συνειδητοποίησαν ὅτι ὁ Τήλεφος ἦταν ὄχι μόνον ὁμοεθνὴς τους, ἀλλὰ καὶ συγγενὴς μὲ τὸν Τληπόλεμο, τὸν Φείδιππο καὶ τὸν Ἄντιφο, τοὺς Ἡρακλεΐδες τῆς Δωδεκανήσου ποὺ εἶχαν λάβει μέρος στὴν ἐπίθεση. Ἐσπευσαν λοιπὸν νὰ συμφιλιωθοῦν μαζί του καὶ νὰ περιποιηθοῦν τὸ τραῦμα του. Ἐκεῖνος πάλι τοὺς ἀνεφοδίασε καὶ τοὺς ἔδειξε τὸν δρόμο πρὸς τὴν Τροία, ἔμεινε ὅμως οὐδέτερος στὴ διένεξή τους μὲ τὸν Πριάμο. Ἐπίσης, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἐκστρατείας οἱ Ἀχαιοὶ ἐφοδιαζόντουσαν διὰ θαλάσσης ἔχοντας καταλάβει ὡς βάσεις τὴ Λέσβο καὶ τὴν Τένεδο. Ἀκόμη, οἱ ἡγεμόνες τους ἐπιχείρησαν ἀτομικὲς ἐκστρατεῖες πρὸς διάφορες κατευθύνσεις, κυριεύοντας καὶ λεηλατώντας ἄλλες, μικρότερες, πόλεις, ὅπως ἡ Κίρρα καὶ αἱ

Κολωναί. Ὁ Αἶας πέρασε στὴ Θράκη, ὅπου ἀνάγκασε τὸ βασιλεῖα Πολυμνήστορα νὰ ἐγκαταλείψει τὴ συμμαχία του μὲ τὸν Πρίαμο. Ἀργότερα ἐπέδραμε στὴ Φρυγία, ὅπου κατέλυσε τὸ βασιλεῖο τοῦ Τελεύτα καὶ ἀπήγαγε τὴν κόρη του Τέκμησσα. Ὁ Ἀχιλλέας ἄρπαξε τὰ κοπάδια τοῦ Αἰνεία στὴν Ἴδα καὶ κατέστρεψε μὲ τὸ στόλο του δώδεκα πόλεις στὴν παραλία καὶ ἄλλες ἔντεκα στὸ ἐσωτερικό, μεταξύ τῶν ὁποίων τὴν Θήβη, τὴν Πήδασο καὶ τὴν Λυρνησό. Ἡ παράδοση λοιπὸν συγκράτησε ὅτι ἡ πολιορκία τῆς Τροίας, πού ἐρέθισε τὴ φαντασία τῶν ραψωδῶν καὶ ἔγινε τὸ ἀγαπημένο τους θέμα, δὲν ἦταν ὁ μόνος στόχος τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ ὅτι τὸ ἐκστρατευτικό τους σῶμα ἀνέλαβε μία γενικότερη ἐπιχείρηση ἐναντίον τῆς ΒΔ. Μ. Ἀσίας.

Ὁ 14^{ος} καὶ ὁ 13^{ος} αἰ. π.Χ. εἶναι ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἰσχύς καὶ ἡ ἐξάπλωση τῶν Ἀχαιῶν μέσα καί, κυρίως, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔφτασε στὸ ἀπόγειό της. Οἱ ποσότητες καὶ ἡ κατανομή τῆς μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς πού βρέθηκε στὶς χῶρες τῆς ἀνατολικῆς καὶ Κεντρικῆς Μεσογείου ὑποδηλώνει μία συνεχῆ ροὴ ἀγαθῶν ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα πρὸς τὰ ἔξω. Τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ περνοῦσαν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὴν Κύπρο, πού ἦταν χωρὶς ἀμφιβολία ὁ πρῶτος διαμετακομιστικὸς σταθμὸς, καὶ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου αὐξάνονταν καὶ ἐπεκτείνονταν. Τὰ εὐρήματα δείχνουν μία ἀδιάκοπη διακίνηση ἀνθρώπων, τεχνολογικῶν μεθόδων καὶ προϊόντων πού ἀσχοῦσαν ἰσχυρὲς ἐπιδράσεις στοὺς πολιτισμοὺς τῆς περιοχῆς. Τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὶς ἀπομιμήσεις Ἀχαιϊκῶν μοτίβων στὴν κεραμεικὴ, τὴ μεταλλουργία καὶ τὴν ἔλεφαντουργία τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ὅπως ὁ ἱπτάμενος καλπασμὸς τῶν ζώων καὶ ἡ συνεχῆ σπείρα, καθὼς καὶ σὲ ἄλλες ἐξίσου σημαντικὲς ἀλλὰ λιγότερο χειροπιαστὲς πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις, ὅπως σὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴ θρησκεία. Ἐνα χαρακτηριστικό, ὅσο καὶ χτυπητὸ τέτοιο παράδειγμα εἶναι τὸ ἐλεφάντινο ἀνάγλυφο θεᾶς ἀπὸ τὴ Minet el Beida στὴ συριακὴ ἀκτὴ: Παρὰ τὰ ἀνατολικά χαρακτηριστικὰ καὶ ἐξαρτήματά της, ἡ μορφή εἶναι οὐσιαστικὰ ἡ μυκηναϊκὴ πόντια θηρῶν καθιστῆ πάνω σὲ βράχο.

Ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς εἶναι βασικὰ ἑλληνικὸς καὶ τὸ πνευματικὸ του κέντρο ἦταν ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Εἶχε ὅμως ἀφομοιώσει διάφορα κρητικὰ καὶ ἀνατολικά στοιχεῖα καὶ εἶχε καταλήξει νὰ ἐξαρτᾶται σὲ ὑψιστὸ βαθμὸ γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ καὶ τὴν ἐξάπλωσή του ἀπὸ τὶς θαλάσσιες ἐπικοινωνίες. Ἐκάλυπτε τὸ Αἰγαῖο, εἶχε ριζώσῃ στὴν Κρήτη, τὴ Δωδεκάνησο, τὴν Κύπρο καὶ τὴν ἀκτὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιελάμβανε ἔξω ἀπὸ τὸ κέντρο του πολλὰ μικρὰ διάσπαρτες κοινότητες τῆς ἴδιας, πρωτοελληνικῆς, ἐθνικότητος πού μιλοῦσαν τὴν

ἴδια, πρωτοελληνική, γλῶσσα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ μερικοὶ ἐπιστήμονες τὸν ὀνόμασαν, ὅχι χωρὶς ὑπερβολή, Μυκηναϊκὴ Κοινὴ.

Ἄν καὶ ὁμοιογενής, ἡ Κοινὴ αὐτὴ δὲν ἀντιστοιχοῦσε πρὸς ἓνα μοναδικὸ καὶ κυρίαρχο Ἀχαιϊκὸ κράτος, μία μυκηναϊκὴ αὐτοκρατορία, ὅπως ἔχει λεχθεῖ. Ἡ κοιτίδα τῆς ἦταν ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα ἀνατολικά τῆς Πίνδου, ἔφτανε ὅμως ὡς τὴν Κρήτη πρὸς Ν. καὶ τὴ Θεσσαλία μέχρι τὸ Πήλιο πρὸς Β. Σὲ μικρότερο βαθμὸ εἶχε ἐξαπλωθεῖ στὴν Ἀκαρνανία, τὴν Ἡπειρο, τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τὰ Ἴονια νησιά. Καθὼς φαίνεται, ἦταν χωρισμένη σὲ 4 - 5 μεγαλύτερα καὶ πιὸ πολλὰ μικρότερα αὐτοτελεῖ καὶ ἀνεξάρτητα κρατίδια, ὁργανωμένα ἴσως σὲ ὁμοσπονδίες καὶ συμμαχίες. Τὰ κράτη αὐτὰ ἐξουσίαζαν τὸ Αἰγαῖο, ἀλλὰ τίποτε περισσότερο. Τὸ κράτος τῆς Ahhijawa τοῦ ἀναφέρουν τὰ χιτιτικὰ ἀρχεῖα, τὸ ὁποῖο ταυτίστηκε κατὰ καιροὺς μὲ διάφορες περιοχὲς τοῦ Ἀχαιϊκοῦ κόσμου, δὲν φαίνεται νὰ συνόρευε ἀπευθείας μὲ καμμία ἀπὸ τὶς μεγάλες ἀνατολικὲς δυνάμεις τῆς ἐποχῆς καὶ πάντως δὲν τὶς πολυαπασχολοῦσε. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς νότιας Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπως ἡ Μίλητος καὶ πιθανὸν ἡ Ἴασσός καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ὅπως ἐπίσης καὶ στὴν Ἐγκωμη, τὸ Κούριο καὶ τὸ Κίτιο στὴν Κύπρο, καθὼς καὶ σὲ διάφορα σημεῖα τῆς Ν. Ἰταλίας καὶ Σικελίας, οἱ ἐγκαταστάσεις ὅμως αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀποικίες. Ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμπορεῖα ἰδρυμένα σὲ λιμάνια καὶ σκάλες σὲ διάφορα στρατηγικὰ σημεῖα τῶν μικρασιατικῶν καὶ ἀνατολικῶν ἀκτῶν. Οἱ ἐγκαταστάσεις αὐτὲς ἐλέγχονταν ἀπὸ Ἀχαιοὺς ἐποίκους ἢ, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς χιτιτικὲς πινακίδες, καὶ ἀπὸ ἰθαγενεῖς πράκτορες. Ἐκτός, ἐνδεχομένως, ἀπὸ περιστασιακὲς μικροεπιδρομὲς στὶς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου οἱ Ἀχαιοὶ οὔτε ἀπειλοῦσαν οὔτε ἐπιβουλεύονταν τοὺς γείτονές τους, δηλαδὴ τὴν Αἴγυπτο, τὴν Κύπρο, τὶς πόλεις - κράτη τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὴ χιτιτικὴ αὐτοκρατορία. Ἡ ἐπίδραση ποὺ ἀσκοῦσαν πρὸς τὰ ἔξω ἦταν πολιτιστικὴ μᾶλλον παρὰ πολιτικὴ, ἡ ροπὴ τους ὅμως ἦταν σαφῶς καὶ συνεχῶς ἐπεκτατικὴ.

Αὐτὴ, μὲ λίγα λόγια, ἦταν ἡ κατάσταση στὰ τέλη τοῦ 13^{ου} αἰ. π.Χ., τὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν ὑποτίθεται ὅτι ἔγινε ὁ Τρωικὸς Πόλεμος.

Γιὰ τοὺς Ἑλληνας τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Τροίας ἦταν ἱστορικὸ γεγονός καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔλαβαν μέρος ὑπαρκτὰ πρόσωπα. Ὁ Θουκυδίδης, ἐπιχειρώντας μία κριτικὴ ἐρμηνεία τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, λέει στὴν εἰσαγωγή του: “Πρὸ γὰρ τῶν Τρωικῶν οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ἐργασαμένη ἡ Ἑλλάς .... οἱ δ’ οὖν ὡς ἕκαστοι Ἑλληνας κατὰ πόλεις τε ὅσοι ἀλλήλων ξυνίεσαν καὶ ξύμπαντες ὕστερον κληθέντες οὐδὲν πρὸ τῶν

Τρωικῶν δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμειξίαν ἀλλήλων ἀθροοὶ ἔπραξαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν στρατείαν θαλάσση ἤδη πλείω χρώμενοι ξυνεξῆλθον". [Γιατὶ πρὶν ἀπὸ τὰ Τρωικὰ δὲν φαίνεται νὰ ἐπεχειρήσει τίποτε ἀπὸ κοινοῦ ἢ Ἑλλάς ...καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὀνομάστηκαν Ἕλληνες, ὅσοι ζοῦσαν χωριστὰ σὲ πόλεις καὶ μιλοῦσαν κοινὴ γλῶσσα καὶ πῆραν ἀργότερα τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν ἔκαναν πρὶν ἀπὸ τὰ Τρωικὰ τίποτε ὅλοι μαζί χάρη στὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀπομόνωσή τους. Καὶ τὴν ἐκστρατεία ἄλλωστε αὐτὴ τὴν ἀνέλαβαν, ἀφοῦ πρῶτα ἐξοικειώθηκαν μὲ τὴ θάλασσα].

Αὐτὰ ὁ Θουκυδίδης, μὲ τίς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του. Τώρα ὅμως ξέρομε ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ἰσχυροὶ πολιτικὰ καὶ κύριοι τῆς θαλάσσης πολὺ προτοῦ ἢ Τροία – ἢ πόλη δηλαδὴ ποὺ οἱ Ἕλληνες πίστευαν ὅτι ἦταν ἡ Τροία – παρουσιάσει ἐνδείξεις ὅτι εἶχε ἐκπορθηθεῖ καὶ λεηλατηθεῖ. Ὁ Θουκυδίδης καὶ οἱ σύγχρονοὶ του κατεῖχαν τὴν ἱστορικὴ καὶ μυθικὴ παράδοση πολὺ πληρέστερα ἀπὸ ἐμᾶς, ἐμεῖς ὅμως γνωρίζουμε περισσότερα ἀπὸ ἐκείνους γιὰ τὴν περίοδο, τὴν ἱστορικὴ συγκυρία καὶ τὰ ἀπτά κατάλοιπα ποὺ μαρτυροῦν γιὰ τὸ τί πράγματι συνέβη. Ἐπομένως, μία προσπάθεια νὰ ἀποκαταστήσουμε ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν γνωστῶν στοιχείων ὅσο γίνεται πληρέστερα τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια δὲν εἶναι παρακινδυνευμένη, οὔτε εἶναι, ἄλλωστε, ἡ μόνη τέτοια προσπάθεια.

Στὴ βόρεια ἄκρη τῆς περιοχῆς αὐτῆς, στὸ λόφο ποὺ λέγεται σήμερα Hissarlik (κάστρο), βρισκόταν ἡ πόλη ποὺ οἱ Ἕλληνες τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐγνώριζαν ὡς Τροία. Πρῶτος τὴν ἀνακάλυψε ὁ Ἀμερικανὸς ὑποπρόξενος στὴν περιοχὴ τοῦ Ἑλλησπόντου Frank Calvert, ἰδιοκτῆτης ἐνὸς μέρους τοῦ λόφου, ποὺ ἔκανε τὸ 1865 μία μικρὴ ἀναγνωριστικὴ τομῆ, τὴν ὁποῖαν ὑπέδειξε ἀργότερα στὸν H. Schliemann. Αὐτὸς ἀνέσκαψε τὸ λόφο (1870 - 1890), ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν W. Dörpfeld (1893 - 94), ὁ ὁποῖος διέκρινε καὶ διασαφήνισε τὰ ἐπάλληλα στρώματά της καὶ τὸν ἀρχιτεκτονικὸ της χαρακτήρα. Ἡ ἔρευνα συνεχίστηκε ἀπὸ τὸ 1923 ὡς τὸ 1938 ἀπὸ μία ὁμάδα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cincinnati ὑπὸ τὸν C. W. Blegen, ποὺ κατέληξε σὲ μία πολὺ πληρέστερη κατανόηση τῆς στρωματογραφίας, τῶν ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων, τῶν ἐπαφῶν τους μὲ τὸ γύρω κόσμον καὶ τῆς χρονολογίας τοῦ χώρου. Τελευταῖα τὴν ξανάρχισε ὁ M. Korfmann γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου σὲ συνεργασία μὲ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cincinnati.

Οἱ ἀνασκαφές αὐτές ἀποκάλυψαν μία πολὺ παλαιὰ πόλη, ποὺ κατοικήθηκε χωρὶς διακοπὴ ἀπὸ τὸ 3.000 π.Χ. μέχρι τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας της ἡ πόλη, ποὺ βρισκόταν τότε πολὺ πλησιέστερα στὴν παραλία ἀπὸ ὅ,τι τώρα, εἶχε στενότερους πολιτιστικὸς δεσμούς μὲ τὴ θάλασσα

και τὸ Αἶγαϊο παρά μὲ τὴν ἐνδοχώρα της. Πέρασε ἀπὸ 7 κύριες διαδοχικὲς προϊστορικὲς φάσεις, χτισμένες τὴ μία πάνω στὴν ἄλλη, πού ὑψώσαν σιγά-σιγά τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λόφου μὲ τὰ συνεχῶς συσσωρευόμενα ἐρείπιά τους καὶ πού ἀριθμήθηκαν Τροία I ἕως Τροία VII. Ἡ πόλη κατοικήθηκε πάλι στοὺς γεωμετρικὸς χρόνους (Τροία VIII) καὶ στὴν ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ περίοδο (Τροία IX). Οἱ διαδοχικὲς πόλεις ἦσαν ἐξ ἀρχῆς ὀχυρωμένες μὲ ἰσχυρὰ καὶ καλοχτισμένα ἰσοδομικὰ τεῖχη.

Κατὰ καιροὺς κατοικήθηκε καὶ ἡ περιοχὴ ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη, τόσο στὶς πλαγιὰς τοῦ ὑψώματος, ὅσο καὶ στὴν πεδιάδα γύρω του. Ἡ ἔρευνα τῆς κάτω πόλης, τὴν ὁποίαν ἄρχισε ὁ Dörpfeld καὶ συνεχίζει συστηματικὰ ὁ Korfmann εἶναι ἀκόμη στὴν ἀρχὴ της, ἔδειξε ὅμως ἴχνη κατοικήσεως ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν πρώτων συνοικισμῶν, καθὼς καὶ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς σκάμματος πού ὁ Korfmann ἐρμηνεύει ὡς ὀχυρωτικὴ τάφρο.

Ἡ μεγαλύτερη, λαμπρότερη καὶ διαρκέστερη φάση, χτισμένη γύρω στὸ 1800 π.Χ., ἦταν ἡ Τροία VI. Ὁ πολιτισμὸς της, ἐντελῶς διαφορετικὸς ἀπὸ τοὺς προηγούμενους, εἶχε πολλὰ κοινὰ σημεῖα μὲ τὸν σύγχρονο πολιτισμὸ στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα, ἰδίως στὴν κεραμεικὴ, καὶ πιστεύεται ὅτι ἰδρύθηκε ἀπὸ καινούργιους ἐποίκους, ἕνα κλάδο Ἰνδοευρωπαϊκῶν καὶ ἴσως πρωτοελληνοφῶνων φύλων, πού φαίνεται ὅτι εἰσέδυσαν στὴν Τρωάδα καὶ στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα κατὰ τὴ διάρκειά μιᾶς γενικότερης καθόδου πρὸς Ν. Ὅστᾳ ζῶων πού βρέθηκαν στὴν Τροία VI δείχνουν ὅτι οἱ νεήλυδες αὐτοὶ εἶχαν φέρεи μαζί τους τὸ ἄλογο. Μία μεγάλη ποσότητα ἀπὸ βαρίδια ἀργαλειοῦ πού ἦρθαν στὸ φῶς ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια τῶν σπιτιῶν τῆς πόλης μαρτυρεῖ ὅτι οἱ κάτοικοι ὑφαίναν καὶ μάλιστα, κρίνοντας ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀστᾶ αἰγοπροβάτων, ὑφάσματα μάλλινα. Τὰ σπίτια ἦσαν κτισμένα ἐλεύθερα, χωρὶς ἐπαφὴ μεταξύ τους, πάνω σὲ ἐπάλληλα ὁμόκεντρα ἄνδρα καὶ τὸ τεῖχος πού τὰ προστάτευε, ἐνισχυμένο μὲ προμαχῶνες καὶ ἰσχυρὲς πύλες, ἦταν ἰδιαίτερα ὀχυρὸ. Ἡ κατοίκηση εἶχε ἐπεκταθεῖ καὶ στὴν κάτω πόλη. Τὰ τελευταῖα στρώματα τῆς φάσης αὐτῆς περιεῖχαν ἄφθονη μυκηναϊκὴ κεραμεικὴ, πράγμα πού ὑποδηλώνει ὅτι διατηροῦσαν συνεχεῖς ἐπαφὲς μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ πλούσια αὐτὴ καὶ ἀκμάζουσα πόλη καταστράφηκε κατὰ τὸ 1300 π.Χ. ἀπὸ ἕνα φοβερὸ σεισμό, ὅπως ἔδειξε ὁ Blegen, ἐπὶ τῆ βάσει συγκεκριμένων στοιχείων πού παρατήρησε καὶ περιέγραψε. Τοῦτο, πού εἶναι δύσκολο νὰ ἀμφισβητηθεῖ σοβαρά, μοιάζει νὰ ἀποκλείει τὴν ταύτιση τῆς Τροίας VI μὲ τὴν ὀμηρικὴ πόλη πού καταστράφηκε ἀπὸ ἑθρικό χέρι. Ἡ ταύτιση αὐτὴ στηρίζεται (καὶ στηρίζεται γιὰ ὅσους ἐξακολουθοῦν νὰ τὴν πιστεύουν) σὲ δύο βασικοὺς συλλογισμούς:

1) Ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τροίας VI εἶναι τὰ χρόνια τῆς μυκηναϊκῆς ἀκμῆς, ὁπότε καὶ μόνο νοεῖται μία ἐκστρατεία τέτοιας ὀλκῆς καί, 2) Ὅτι ἡ Τροία VI εἶναι ἡ μόνη πού πλησιάζει, ἔστω καὶ περίπου, τὴν εἰκόνα τῆς μεγάλης καὶ πλούσιας πόλης, ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Ὅμηρος. Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς καταστροφῆς τῆς ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοηθεῖ καὶ αὐτὸ ἀνάγκασε τὸν κύριο ὑπέρμαχο τῆς ὀμηρικῆς Τροίας VI, τὸν Schachermeyr, νὰ καταφύγει σὲ περίπλοκους καὶ ἀναπόδεικτους συλλογισμοὺς κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ Δούρειος Ἴππος, ὄντας παράστασις ἀλόγου, ἦταν σύμβολο τοῦ Ἰππίου Ποσειδῶνος, πού ἦταν παράλληλα καὶ ἐνοσίγαιος ἢ ἐνοσίχθων, δηλαδὴ πρόξενος σεισμῶν.

Οἱ ἐπιζήσαντες κάτοικοι τῆς Τροίας VI ἐπισκεύασαν ἀμέσως τὴν ὀχύρωσι καὶ ἔχτισαν τὴν καινούργια πόλη, τὴν Τροία VIIa, πάνω στὰ εἰλείπια τῆς προηγούμενης. Τὰ εὐρήματα δείχνουν ὅτι δὲν ὑπῆρξε πολιτιστικὴ διακοπὴ ἀνάμεσα στὴν Τροία VI καὶ τὴν Τροία VIIa. Ἡ νέα αὐτὴ πόλη ὅμως ἔχει μερικὰ χαρακτηριστικὰ πού τὴν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὴν προηγούμενη καὶ πού δείχνουν ὅτι πέρασε δύσκολες στιγμῆς καὶ εἶχε βίαιο τέλος.

Ἐν πρώτοις, ἡ ὀχύρωσις ἐπισκευάστηκε καὶ ἐνισχύθηκε. Ἡ Νότια πύλη τοῦ τείχους καθαρίστηκε ἀπὸ τὰ γκρεμίσματα καὶ ξαναχτίστηκε σὲ κάπως ψηλότερο ἐπίπεδο. Στὴν Ἀνατολικὴ πύλη, τῆς ὁποίας τὸ δάπεδο ὑψώθηκε κατὰ 2μ. περίπου, ἕνας μακρὺς τοῖχος, κατασκευασμένος βιαστικὰ ἀπὸ τὰ πεσμένα ὑλικά, προσκτίστηκε στὸν προμαχῶνα δεξιὰ ἀπὸ τὴν εἴσοδο, τὸν ὁποῖον ἐπιμήκυνε σημαντικὰ, μεταβάλλοντας τὴν προσπέλασι σὲ μία μακριά, στενὴ καὶ καλὰ προστατευμένη ἀνηφορικὴ ὑποχρεωτικὴ διάβασι.

Ἡ κατάστασι στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τείχους δείχνει πόσο ἐπιβεβλημένες ἦσαν οἱ μετασκευές αὐτές. Οἱ ἀνασκαφές ἀποκάλυψαν μία ἰδιαίτερα πυκνοκατοικημένη πόλη, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι εἶχαν καταλάβει ὅλο τὸ διαθέσιμο χῶρο καὶ εἶχαν προσπαθήσει νὰ τὸν αὐξήσουν μὲ ἀσυνήθιστα μέτρα πού ἐπέβαλλε ἡ ἀνάγκη. Τὰ σπίτια εἶναι μικρά, ἀποτελούμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἕνα μόνο δωμάτιο, κάποτε μὲ ρηχὸ προστώο στὴν πρόσοψι, καὶ δὲν ἦσαν ἐλεύθερα, ἀλλὰ χωρισμένα ἀπὸ μεσοτοιχίες. Πολλὰ ἀκουμποῦν στὸ τεῖχος ἢ σὲ παλαιότερα οἰκοδομήματα. Τὰ περισσότερα ἔχουν πιθάρια καὶ πηλοκασσέλες θαμμένα ὡς τὰ χεῖλη στὸ δάπεδο καὶ σκεπασμένα, συνήθως 5 ἢ 6, πού φθάνουν ὅμως σὲ μία περίπτωσι τὰ 22. Τὰ δοχεῖα αὐτὰ ἐπέτρεπαν τὴν ἀποθήκευσι προμηθειῶν σὲ μεγάλες ποσότητες χωρὶς νὰ πιάνουν τὸν πολὺτιμο κατοικήσιμο χῶρο. Ἐπιπλέον καθάρισαν, ἐπισκεύασαν καὶ ξαναχρησιμοποίησαν ἕνα παλαιότερο ἐγκαταλελειμμένο πηγάδι. Ὅπως παρατηροῦν οἱ ἀνασκαφεῖς, ἡ Τροία VIIa παρουσιάζει τὸ θέαμα μιᾶς πό-

λης, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμός, διογκωμένος ἀπὸ πρόσφυγες, ὑπέστη μία μακριὰ καὶ σκληρὴ πολιορκία. Ἐς σημειωθεῖ ὅτι, ὡς τώρα τουλάχιστον, λείψανα τῆς φάσης αὐτῆς δὲν βρέθηκαν στὴν πεδιάδα.

Τὸ τέλος, ὅταν ἦρθε, δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὶς περιγραφές τοῦ ἔπους. Γράφει ὁ Blegen:

“Τὸ στρώμα πὺ περιλαμβάνει τὰ λείψανα τῆς Τροίας VIIa ἦταν παντοῦ σημαδεμένο ἀπὸ πυρκαϊά. Ἀνάμεσα στοὺς σωροὺς τῶν ὑλικῶν πὺ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς γκρεμισμένους τοίχους πολλὲς πέτρες εἶχαν ἐν μέρει ἀπασβεστωθεῖ ἀπὸ τὴν πύρα τῆς φωτιάς. Συνοδεύονταν παντοῦ ἀπὸ ἄφθονες πεσμένες μισοψημένες πλίθες, καρβουιασμένα ξύλα καὶ ἄλλα καμμένα ὑλικά πὺ στὸ σύνολό τους ἔδιναν τὴν ἐντύπωση ἀπόλυτης ἐρημώσεως. Στὴν εἴσοδο τῆς οἰκίας 700 βρέθηκαν ὅστᾳ ἀνθρώπινου σκελετοῦ καὶ στὸ δρόμο ἔξω ἀπὸ τὸ σπιτί ἦρθαν στὸ φῶς κομμάτια ἐνὸς ἀντρικοῦ κρανίου. Ὑπόλοιπα ἄλλου κρανίου βρέθηκαν δυτικότερα, στὴν ὁδὸ 711. Τὰ ἀποκαῖδια πὺ σκέπαζαν τὴν οἰκία 741 ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως σκέπαζαν ἐπιπλέον καὶ μία σπασμένη σιαγόνα, πιθανότατα ἐνηλίκου ἀνδρός. Κάτω στὸν κατήφορο τῆς δυτικῆς πλαγιάς τοῦ λόφου, στὸν τομέα A3, ἀποκαλύφθηκε ἀνθρώπινος σκελετός, πὺ ἀνῆκε πιθανότατα στὴν Τροία VIIa. Ἦταν πεσμένος σὲ ἀφύσικη στάση, σὰν νὰ μὴν εἶχε ταφεῖ κανονικά, ἀλλὰ νὰ εἶχε σκοτωθεῖ καὶ νὰ τὸν εἶχαν ἀφήσει ὅπως ἔπεσε. Τὰ διάσπαρτα αὐτὰ λείψανα ἀνθρωπίνων ὀστῶν πὺ βρέθηκαν στὰ καμμένα ἐρείπια τῆς πόλης VIIa δείχνουν χωρὶς ἀμφιβολία ὅτι ἡ καταστροφή τῆς ἦταν βίαιη. Δὲν χρειάζεται πολὺ φαντασία γιὰ νὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅλα τὰ σημάδια τῆς μοίρας μιᾶς ἀρχαίας πόλης κυριευμένης καὶ λεηλατημένης ἀπὸ ἀδυσώπητους ἐχθρούς. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποθέσει ὅτι τὸ τέλος πὺ βρέθηκε στὴν ὁδὸ 710 – ἓνας τύπος αἰχμῆς γνωστὸς στὴ σύγχρονη μυκηναϊκὴ Ἑλλάδα – ἦταν βλήμα ἐξαπολυμένο ἀπὸ ἓνα Ἀχαιοῦ εἰσβολέα”. Αὐτὰ ὁ Blegen. Ἐπιπλέον, οἱ νεώτερες ἀνασκαφές ἀποκάλυψαν καὶ σωροὺς ἀπὸ ἀχρησιμοποίητους σφενδονόλιθους.

Πότε ἐγίνε αὐτὴ ἡ καταστροφή; Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Cincinnati βρῆκε στὰ ἐρείπια τῆς πόλης μερικὰ μυκηναϊκὰ ὄστρακα. Εἶναι κατ’ ἀναλογία πολὺ λιγότερα ἀπὸ ὅσα βρέθηκαν στὰ στρώματα τῆς Τροίας VI καὶ αὐτὸ κιόλας δείχνει ὅτι προτοῦ πέσει ἡ πόλις VIIa πρέπει νὰ εἶχε διακόψει τὶς ἐπαφές τῆς μὲ τὴν Ἑλλάδα. Τὰ ὄστρακα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὶς μόνες θετικὲς χρονολογικὲς μας ἐνδείξεις. Χάρη στὴ συστηματικὴ μελέτη τῆς μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς, ἰδίως στὰ τελευταῖα 30 - 40 χρόνια, οἱ ἐνδείξεις αὐτὲς εἶναι πιὸ συγκεκριμένες τώρα, ἀπὸ ὅσο ἦσαν τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνακαλύψεώς τους. Ὁ Blegen τὰ ἀποδίδει στὴν περίοδο

“ὅταν ὁ μυκηναϊκὸς III Γ ρυθμὸς δὲν εἶχε ἀκόμη ὑποκαταστήσει τὸν μυκηναϊκὸ III B” καί, ἀκολουθώντας τὴν ἐπικρατοῦσα ἀπόλυτη χρονολόγησι τοῦ Furumark, τοποθετεῖ τὸ τέλος τῆς πόλης στὰ 1230 π.Χ. Ἡ χρονολογία ὅμως αὐτή, τόσο ἡ σχετικὴ, ὅσο καὶ ἡ ἀπόλυτη, πρέπει νὰ χαμηλώσει. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὄστρακα αὐτὰ ἀνήκουν χωρὶς ἀμφιβολία στὴν ὕστερη ΥἼ III B ἐποχῇ, δηλαδὴ στὸν προχωρημένο 13^ο αἰῶνα, τὰ τελευταῖα ὅμως δείχνουν καθαρὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τελευταίας φάσης τῆς περιόδου αὐτῆς. Τοῦτο τὰ τοποθετεῖ, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ τὸ τέλος τῆς Τροίας VIIa, γύρω ἢ μόλις μετὰ τὸ 1200 π.Χ.

Ὡστε, ἡ φιλολογικὴ ἀνάλυσι θεβαιώνει ὅτι ἡ Ἰλιάδα ἔχει τὶς ἀρχές της στοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους, τῶν ὁποίων ἀπηχεῖ ὀρισμένες πραγματικὲς ἀναμνήσεις. Ἡ παράδοσι λέει ὅτι τὸ δυνατὸ κάστρο τοῦ Πριάμου πολιορκήθηκε καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς τρεῖς γενεὲς πρὶν ἀπὸ τὴν πτώσι τῶν ἴδιων τῶν Μυκηναίων (στὰ χρόνια τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος Τισαμενοῦ), ἡ δὲ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα δείχνει ὅτι ἡ Τροία VIIa καταστράφηκε πάνω - κάτω ἕναν αἰῶνα πρὶν ἀπὸ τὴ διάλυσι τοῦ μυκηναϊκοῦ κόσμου. Μὲ βάση τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα, ἂν κάποιος στρωῶμα στὸ λόφο τοῦ Hissarlik μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴν πόλι πού ἀπαθανάτισε τὸ ἔπος, τὸ στρωῶμα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἡ Τροία VIIa.

Οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ δὲν εἶχαν ἄλλες πληροφορίες ἀπὸ ὅσες εἶχε διατηρηθεῖ ἡ παράδοσι, οὔτε εἶχαν καὶ τὸν τρόπο νὰ τις ἐλέγξουν, ἂν τὸ ἐπιθυμοῦσαν. Σήμερα ἔχουμε στὴ διάθεσί μας μερικὲς ἀκόμη πηγές οἱ ὁποῖες, ἂν καὶ ἔμμεσες, ὑποκειμενικὲς, μονόπλευρες, τυχαῖα διατηρημέναι καὶ ἀποσπασματικὲς, εἶναι ὅμως τῆς ἴδιας ἐκείνης ἐποχῆς καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ εἶναι πολὺ πιὸ κοιντὰ στὰ πραγματικὰ συμβάντα ἀπὸ ὅσο θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι ἡρωικὰ ποιήματα μερικῶν αἰώνων. Οἱ πηγές αὐτὲς βρίσκονται κυρίως στὰ ἀρχεῖα τῆς πρωτεύουσας τῶν Χιτιτιῶν, τὸ Hattusas (σημ. Boğasköy).

Ἡ χιτιτικὴ αὐτοκρατορία δὲν φαίνεται νὰ εἶχε ποτὲ κατακτήσει τὴ δυτικὴ παραλία τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ περιοχὴ ὅμως ἦταν ἀπολύτως μέσα στὴ ζώνη πολιτικῆς ἐπιρροῆς τῶν Χιτιτιῶν, πού διατηροῦσαν τὸν ἔλεγχό τους ἐπάνω της μέσω συμμαχιῶν ἢ καὶ φιλικῶν τοπικῶν ἡγεμόνων, ἀναλαμβάνοντας πού καὶ πού ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἐπιδρομέων ἢ ἐπαναστατημένων ὑποτελῶν. Ἡ κύρια φροντίδα τῶν βασιλέων τοῦ Hatti στρεφόταν ἀνέκαθεν πρὸς τὰ νότια καὶ νοτιοανατολικά τους σύνορα, ὅπου ἀντιμετώπιζαν τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ Βαβυλώνα. Μετὰ τὴ νίκη τους ἐναντίον τοῦ Ραμσῆ τοῦ Β' στὸ Kadesh (1285 π.Χ.) καὶ τὴν εἰρήνη πού ἀκολούθησε, τὰ σύνορα αὐτὰ εἶχαν σταθεροποιηθεῖ. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ἕνας νέος ἰσχυρὸς ἐχθρὸς εἶχε ἐμφανιστεῖ στὴν ἀνατολή, οἱ Ἀσσύριοι. Οἱ σκλη-

ροί αυτοί αντίπαλοι είχαν προωθηθεί υπό τον Adad Nirari μέχρι τη χώρα του Mitanni στη βόρειο Συρία, την οποία ο διάδοχός του, ο Salmanasar, απειλούσε σοβαρά. Τα χρονικά του Χιτιτίτη βασιλέα Τουδαλίγιας IV (1250-1220 π.Χ.) δείχνουν τις προσπάθειές του να ανυψώσει το πεσμένο ηθικό και να εμποδώσει την πειθαρχία στο στρατό του, ενώ συγχρόνως είχε να αντιμετωπίσει την Άσσυριακή απειλή και να καταστείλει επανειλημμένες εξεγέρσεις στα δυτικά του σύνορα, οργανωμένες από την όμοσπονδία κρατών και πόλεων, την λεγομένη Assuwa. Η πρώτη του εκστρατεία, καθώς λέει, ήταν νικηφόρα. Κατέβαλε τους επαναστάτες, πήρε 10.000 αιχμαλώτους και 600 άρματα και άφησε κάποιον Kukkulis, το γιο του νικημένου βασιλέα της Assuwa, να κυβερνάει στη θέση του πατέρα του ως ύποτελής των Χιτιτιτών. Ο Kukkulis δὲν άργησε και αυτός να εξεγερθεί με τη σειρά του και ο Τουδαλίγιας ένιχησε και αυτόν και τον έσκότωσε, κατόπιν όμως αναγκάστηκε να στραφεί προς Άνατολάς. Αυτή μοιάζει να υπήρξε η τελευταία σοβαρή προσπάθεια των Χιτιτιτών να κρατήσουν την Assuwa υπό έλεγχο. Το όνομα, που είναι σχετικό προς τον Άσιον λειμώνα του Όμηρου (την κοιλάδα του Καύστρου ποταμού) και προς το τοπωνύμιο Άσία, που κατέληξε να δηλώνει ολόκληρη την ήπειρο, παρουσιάζεται σε μία ακόμη αποσπασματική πινακίδα από τα χρόνια της βασιλείας του γιου του Τουδαλίγιας, του Άρνουβάντας IV (1220 - 1190 π.Χ.) σε συνδυασμό με τη χώρα Ahhijawa (που ταυτίζεται με την μυκηναϊκή Άχαΐα), το κείμενο όμως παραείναι κατεστραμμένο ώστε να δίνει θετικές πληροφορίες.

Στα τέλη του 13^{ου} αϊ. π.Χ. λοιπόν η κατάσταση στα παράλια της Μ. Άσίας μοιάζει να είναι ιδιαίτερος ρευστή. Οι Χιτιτίτες είχαν αποσυρθεί αφήνοντας πίσω τους ένα πολιτικό κενό και μια Assuwa νικημένη, αλλά όχι εξουθενωμένη. Οι απώλειές της, όσο και να τις έχουν εξογκώσει τα χιτιτιτικά κείμενα, δείχνουν ότι η εξέγερσή της υπερέβαινε το μέτρο ενός άπλου κλεφτοπολέμου. Το ότι δὲν έδίστασε να προκαλέσει επανειλημμένως τη χιτιτιτική ισχύ και ότι μπόρεσε να παρατάξει δύο ύπολογίσιμους στρατούς, τον ένα μετά τον άλλο, δείχνει ότι πρέπει να ήταν μια αρκετά μεγάλη και πλούσια περιοχή. Χάρη σε ένα κατάλογο που δίνουν τα ίδια τα χιτιτιτικά άρχεϊα άπαριθμώντας τις 22 χώρες και πόλεις της ξέρουμε τη θέση της και περίπου την έκτασή της. Οι περισσότερες είναι άγνωστες από άλλες πηγές. Μερικές όμως αναφέρονται και σε άλλα χιτιτιτικά κείμενα, δύο (η Λούκκα και η Karakisa) εμφανίζονται σε αίγυπτιακές πηγές και η Λούκκα μνημονεύεται ειδικά και στις πινακίδες της Έλ Άμάρνα. Οι διασταυρώσεις αυτές επέτρεψαν να καθοριστούν με άρκετη ακρίβεια 2 - 3 από τα τοπωνύμια που δι-

νει ὁ Τουδαλίγιας καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ νὰ διαπιστωθεῖ ὅτι ἀναφέρονται σὲ μία σειρά πού ἀρχίζει μὲ τὴ Λούκκα (τὴ Λυκία δηλαδή) στὸ νότο καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ βορρά. Οἱ δύο τελευταῖες, ἄρα βορειότερες, θέσεις γράφονται Wilusa καὶ Taruisa καὶ ἔχουν ταυτιστεῖ δοκιμαστικὰ μὲ τὸ Ἴλιον (Φίλιον) καὶ τὴν Τροία. Ἡ ταύτιση τῆς Taruisa μὲ τὴν Τροία (Taruisa-Truisa-Τρώια-Τροία) εἶναι πολὺ πιθανή. Ἡ Wilusa - Ἴλιον θεωρεῖται βέβαιη, τὸ ὄνομα ὅμως μοιάζει νὰ ἀνήκει σὲ χώρα μᾶλλον παρὰ σὲ πόλη. Ὅπωςδήποτε ἡ ὁμοσπονδία τῆς Assuwa μοιάζει νὰ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ τμῆμα τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ τὸν Μαϊάνδρο ὡς τὸν Ἑλλάσποντο, ὅπου οἱ Ἀχαιοὶ δὲν εἶχαν εἰσδύσει ὅπως τὸ εἶχαν κατορθώσει στὴν περιοχὴ τῆς Μιλήτου, τῆς Ἰασσοῦ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, δηλαδή στὴν ΝΔ. ἀκτῆ. Ἀντιστοιχεῖ ἐπίσης λίγο - πολὺ καὶ μὲ τὶς χώρες τῶν συμμάχων τοῦ Πριάμου.

Ὡστε λοιπὸν οἱ ἀναμνήσεις τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ ἔπους, ἡ μαρτυρία τῶν ἀνασκαφῶν καὶ οἱ πληροφορίες τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς ὑποδηλώνουν ὅτι ἡ κατάληψη καὶ λεηλασία τῆς Τροίας γύρω στὸ 1200 π.Χ. μπορεῖ νὰ ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια, καὶ ὄχι κατ' ἀνάγκη τὸ σπουδαιότερο, μιᾶς ἐπιχειρήσεως ὀργανωμένης ἀπὸ μερικοὺς ἢ καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀχαιοὺς μὲ στόχο τὸ βόρειο τμῆμα τῶν μικρασιατικῶν παραλίων, τὸ ὁποῖο ἦταν μέρος τῆς ὁμοσπονδίας τῆς Assuwa. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι οἱ Ἀχαιοί, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὸ κενὸ ἰσχύος πού δημιούργησε ἡ ἀπόσυρση τῶν Χιτιτιῶν, ἐπιχείρησαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὰ σημεῖα ἐκεῖνα τῆς ἀκτῆς πού τοὺς εἶχαν μείνει ὡς τότε ἀπρόσιτα. Μοιάζει νὰ κατόρθωσαν νὰ κυριεύσουν καὶ νὰ λεηλατήσουν μερικὲς πόλεις, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀπέτυχαν στὸν κύριο ἀντικειμενικὸ τους σκοπὸ. Οἱ ἀνασκαφὲς δὲν ἔφεραν στὸ φῶς ἐνδείξεις ὑστερομυκηναϊκῶν ἐγκαταστάσεων στὴν περιοχὴ καὶ τὸ ἔπος θυμᾶται καὶ περιγράφει τοὺς νόστους, τὰ ταξίδια ἐπιστροφῆς τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος. Ἔτσι ἡ ἐπιχείρηση μοιάζει νὰ ἀπέτυχε, ἡ πολιορκία ὅμως τῆς Τροίας, πού γὰρ κάποιον λόγο ἐπεσκίασε στὴ φαντασία τῶν ραψωδῶν τὰ ἄλλα ἐπεισόδια τῆς ἐκστρατείας, ἐνέπνευσε τὸν ποιητὴ τῆς Ἰλιάδος καὶ ἔγινε κτῆμα ἐς αἰεὶ τοῦ πολιτισμοῦ.